

Overvåking av sædgås i Norge i 2005

Tomas Aarvak & Ingar Jostein Øien

Norsk Ornitologisk Forening

© Norsk Ornitologisk Forening

E-post: nof@birdlife.no

Rapport til Direktoratet for naturforvaltning og Fylkesmannen i Finnmark, Miljøvernavdelingen

Publiseringstype: Digitalt dokument (pdf)

Forsidebilde: Sædgåspar på Stabbursnes, Porsanger kommune © Ingar J. Øien, 2005

Strektegning: © Trond Haugskott

Layout: Tomas Aarvak

Redaktør: Ingar J. Øien

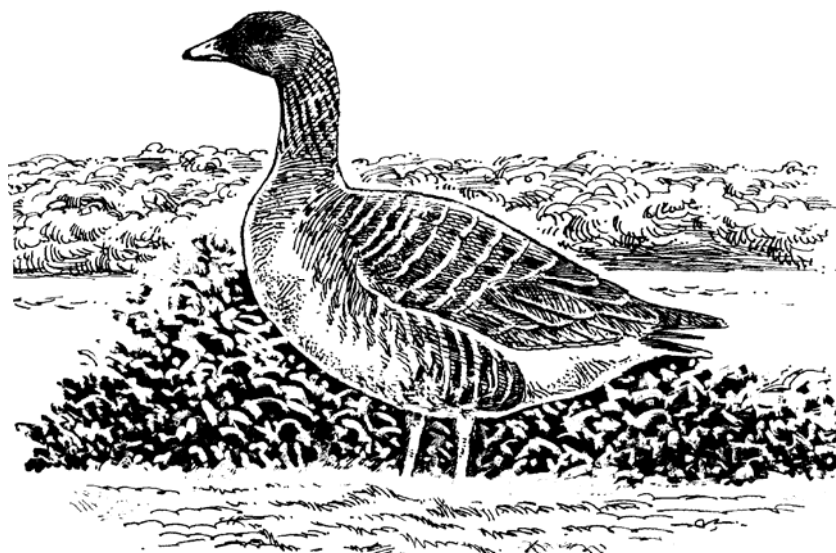
Anbefalt kildehenvisning: Aarvak, T. & Øien, I.J. 2005. Overvåking av sædgås i Norge i 2005. NOF rapport 3-2005. 13s.

ISSN: 0805-4932

ISBN: 82-7852-068-2

Sammendrag

Den årlige overvåking av rastende sædgjess på Valdakmyra ble gjennomført fra 8. mai. Det største antall observerte sædgås var på 154 individer. To sædgjess med halsringer som ble merket på Valdak i 2003 ble observert rastende. I tillegg ble fire nye individer fanget og påsatt halsringer. En av de to observerte fuglene på Valdak, ble også sett 30. juli i Bergebydalen på Varangerhalvøya i forbindelse med registreringene av mytende sædgjess i dette området. Totalt ble det funnet 903 mytende sædgjess i Bergebydalen i 2005. Dette er nesten tre ganger så mye som i 2004, og 25 % høyere enn registreringene i 2002.

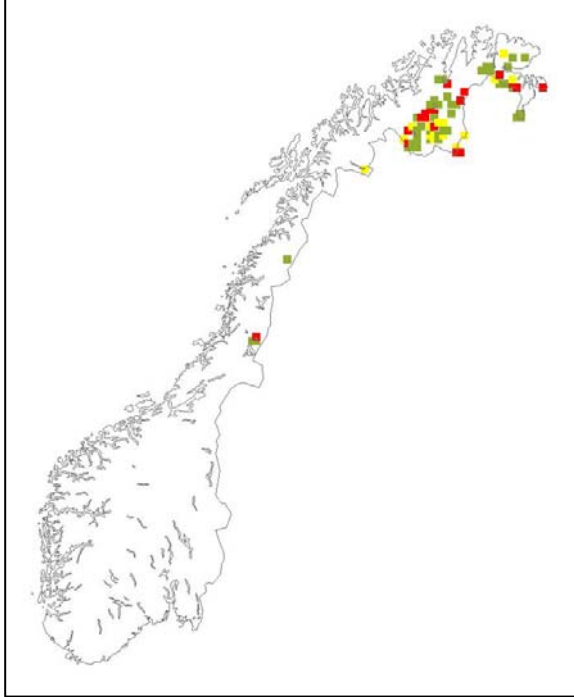

INNHOLDSFORTEGNELSE

SAMMENDRAG	2
INNLEDNING.....	4
RESULTATER.....	5
TREKKFORLØP	5
FANGST AV RASTENDE SÆDGJESS	6
OBSERVASJONER AV HALSMERKEDE SÆDGJESS	7
REGISTRERING AV MYTENDE SÆDGJESS	8
GENETISKE ANALYSER	10
REFERANSER.....	10
BILDEGALLERI.....	11

INNLEDNING

Sædgåsa hekker i våre dager nesten utelukkende i Finnmark (**figur 1**). Den har en usikker bevaringsstatus som hekkefugl i Norge, og kunnskapsnivået om bestandsforhold og trekkforhold samt demografiske faktorer er svært sparsomme. Sædgåsa antas imidlertid å ha gått kraftig tilbake i de siste tiårene. Det er sannsynlig at de norskhekkende sædgjessene er genetisk atskilt fra de svenske/finske fuglene, og i så fall dreier det seg om en marginal norsk bestand som bør følges nøye i tida framover.

Figur 1. Hekkeutbredelse hos sædgås i Norge
(Kilde: Norsk Hekkefuglatlas)

Et bidrag til dette er NOFs prosjekt, hvor fangst av sædgjess og merking med halsringer under vårrastingen på Valdakmyra i Porsanger i Finnmark står sentralt. Dette kan på sikt gi oss en oversikt over demografiske faktorer som overlevelse av hhv. voksne og unge fugler. Videre kan halsringmerkingen gi oss svar på hvor de norskhekkende sædgjessene oppholder seg om vinteren, og om de overvintrer atskilt fra svenske/finske bestander. På bakgrunn av slike opplysningene kan det iverksettes forvaltningstiltak for å sikre at sædgåsa ikke forsvinner fra den norske fuglefaunaen.

Arbeidet er faglig og logistikkmessig koordinert med NOFs Dverggåsprosjekt som starter feltaktiviteten på samme lokalitet midt i mai, ca en uke etter at overvåking og fangstforsøkene på sædgjess starter. I 2003 hadde vi vellykket fangst av tre individer og det ble tatt blodprøver av de fangete fuglene for populasjonsgenetiske analyser.

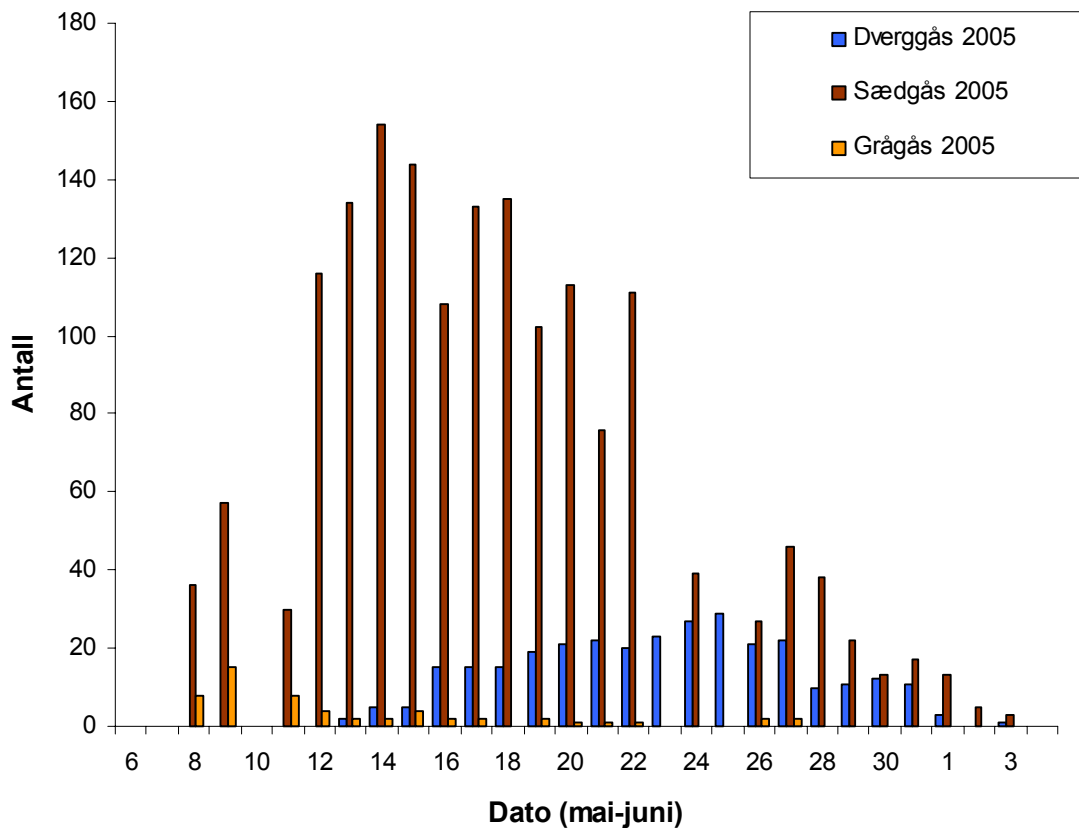

Flybilde av de ytre strandengene på Valdakmyra sett fra nord. Dammene og gressengene mellom disse utgjør de viktigste beiteområdene for sædgås, grågås og dverggås. © Geir Helge Systad, 23. mai 2005.

RESULTATER

Trekkforløp

De første åtte sædgjessene ble observert på Valdakmyra 24.april. På 8. mai, da overvåkingen startet, ble det observert 36 sædgjess (**figur 2**). Antallet økte kraftig fram til 14. mai, da hele 154 individer ble observert. Samme dag ble kanonnettet avfyrt (se neste avsnitt). Etter toppen 14. mai avtok antall sædgjess jevnt utover mot slutten av måneden. De første dverggjessene ankom 13. mai. I tillegg til sæd- og dverggjessene ble det observert et mindre antall grågjess jevnlig gjennom hele perioden. Data på områdebruk og underartsproblematikk hos sædgjessene ble også innsamlet. Det største antallet sædgås (maks telling på en dag) på 154 individer er det høyeste registrerte siden overvåkingen av sædgås begynte i 2002. Tilsvarende tall for årene 2002–2004 var hhv. 46, 127 og 102. Med unntak av 2002, da trekktoppen var 6 dager tidligere (8. mai), var årets topp sammenfallende med 2003 (14. mai) og 2004 (13. mai).

Figur 2. Daglige maksimumstall for rastende gjess på Valdakmyra våren 2005.

To av de tre sædgjessene som ble fanget og halsringmerket på Valdakmyra i 2003 returnerte våren 2005. Hunnen A04 rastet fra 13. mai til 3. juni (22 dager), mens hunnen A05 rastet fra 13. mai til 23. mai (11 dager). Av de fire sædgjessene som ble fanget i år (se neste avsnitt) ble A07 observert fram til 30. mai, A08 til 21. mai, A10 til 1. juni og A11 kun til 17. mai.

I tillegg til sædgjess, dverggjess og grågjess ble det observert en kortnebbgås 21–24. mai, to hvitkinngjess 17–18. mai og en ringgås 19–27. mai.

Fangst av rastende sædgjess

Den 10. mai satte vi ut det største kanonnettet som dekker et område på 1350 m² (50 x 27 m). Nettet ble montert i et område som vi observerte at sædgjessene benyttet flittig 8. og 9. mai. Den 14. mai på kvelden fyrte vi av kanonnettet og fanget fire sædgjess. Etter ringmerking og måling ble gjessene sluppet nede ved Valdakbekken. Vi satte umiddelbart ut de to litt mindre kanonnettene som hver dekker et område på 300 m² (25 x 12 m). Etter dette ble det ikke flere fangstmuligheter.

Tabell 1. Biometriske data på ringmerkede sædgjess i 2005. Alle mål er i hhv. mm og gram. M=hann og F=hunn. Alle fuglene var voksne (adulte – 3K+)

Dato	Halsring	Kjønn	Ving	Nebblengde	Hode+nebb	Nebbhøyde	Negl	Tars	Vekt	Kommentarer
14.05.2005	A-07	M	455	64.0	127.2	32.3	18.2	78.4	3480	
14.05.2005	A-08	M	467	65.4	128.4	33.8	17.4	79.7	3840	
14.05.2005	A-10	F	422	54.6	112.4	29.6	16.4	75.4	2260	Avskutte pp.4+6, høyre ving
14.05.2005	A-11	M?	462	57.1	121.7	32.4	16.5	83.2	3320	

Legg merke til at sædgåsa med halsring A10 hadde avskutte håndsvingfjær nr 4 og 6 på høyre ving (**tabell 1**).

Tomas Aarvak plukker ut ei sædgås fra kanonnettet 14. mai 2005. I bakgrunnen sees Stabbursneset (israndsterrassen) med dødsskyggenes dal © Ingar J. Øien

Observasjoner av halsmerkede sædgjess

Tre sædgjess ble ringmerket på Valdakmyra 18. mai 2003 og fire nye ble fanget 14. mai 2005.

Hunnen A04 som ble ringmerket i 2003 ble observert på Valdak i 2004, og i november samme år ble denne fuglen sett i Skåne i Sør-Sverige. A04 ble sist sett (rapportert) på Valdak fra 13. mai til 2. juni 2005 (**tabell 2**).

Sædgåsa med halsring A05 (merket i 2003) har blitt sett ved flere anledninger. Den rastet i områdene ved Tåkern i Sverige fra 12. oktober til 6. november 2003. Den forsvant samtidig med at de andre sædgjessene forlot området i store antall i samme tidsrom. Den samme fuglen ble observert i Luleå i Västerbotten, Sverige på trekket nordover den 5. mai 2004, og 10 dager senere var den på plass på Valdakmyra igjen, ett år etter merkingen. Under feltarbeidet i myteområdet i Varanger ble A05 sett i en av de mytende flokkene i 2004. På Valdak ble denne fuglen sist sett 13. mai til 23. mai 2005. Den var alene og ikke i par med noen andre sædgjess (**tabell 2**).

Hannen med halsring A07 som ble merket i 2005 ble observert i en av de mytende flokkene på Varangerhalvøya i månedsskiftet juli-august 2005 (**tabell 2**).

Prosjektet har vært i kontakt med gåseforskere i Nederland og Belgia som ikke hadde noen observasjoner på sædgjessene og vi venter fortsatt på svar fra Danmark. De mange datapunktene vi har fått fra et så lite antall merkede fugler viser at vi kan få mye ny kunnskap om sædgåspopulasjonen i Norge selv med et begrenset antall merkete fugler. Vi vil derfor videreføre fangstforsøkene på Valdakmyra. Planene om mytefangst er foreløpig lagt på is, men vi vil fortløpende evaluere behovet for dette og vi ønsker å gjennomføre årlig overvåking av myteplassen i Varanger i tillegg til arbeidet på Valdakmyra. Observasjonene av A05 og A07, samt en tredje sædgås med uidentifisert halsring fra Valdak i dette området har sannsynliggjort at myteflokkene i Varanger i det minste delvis består av norske hekkefugler. Slike data fra myteområdet vil gi svært verdifulle overvåkingsdata på arten i tillegg til data fra Valdak.

Siden fangsten 14. mai har vi ikke fått innrapportert øvrige observasjoner av de nymerkede sædgjessene enn de vi gjorde selv i myteområdet. Men, rapportering av gjenfunn eller observasjoner av halsmerkede gjess er en temmelig treg prosess, spesielt for arter hvor det foreligger store materialer og mange observasjoner.

Tabell 2. Observasjoner av sædgjess halsringmerket på Valdak, Porsanger kommune, Finnmark, 2003–2005

Farge	Kode	Dato fra	Dato til	Sted	Land	Nord	Øst
Svart	A04	18.05.2003		Valdak, Porsanger kommune	Norge	70.10	24.40
Svart	A04	11.05.2004	17.05.2004	Valdak, Porsanger kommune	Norge	70.10	24.40
Svart	A04	25.11.2004		Norr Everöds flygplats, Skåne	Sverige	55.57	14.06
Svart	A04	13.05.2005	02.06.2005	Valdak, Porsanger kommune	Norge	70.10	24.40
Svart	A05	18.05.2003		Valdak, Porsanger kommune	Norge	70.10	24.40
Svart	A05	12.10.2003	06.11.2003	Tåkern	Sverige	58.20	14.48
Svart	A05	01.05.2004	05.05.2003	Alvik, Luleå Kommune	Sverige	65.30	21.46
Svart	A05	11.05.2004	15.05.2004	Valdak, Porsanger kommune	Norge	70.10	24.40
Svart	A05	31.07.2004		Suovvejaroaivvejavri, Nesseby kommune	Norge	70.18	29.13
Svart	A07	14.05.2005	30.05.2005	Valdak, Porsanger kommune	Norge	70.10	24.40
Svart	A07	30.07.2005		Vatn 208, Bergebydalen, Nesseby kommune	Norge	70.16	29.13

Registrering av mytende sædgjess

Etter at det sommeren 2002 ble det funnet en betydelig forekomst av mytende sædgjess i Bergebydalen på Varangerhalvøya i Finnmark (se Systad m.fl. 2003), har sædgåsprosjektet fortsatt å kartlegge forekomsten av myteflokkene i dette området (se bla. **tabell 3, figur 3**). I 2005 ble det utført feltregistreringer i dette området i perioden 29.07–31.07. Det ble observert flokker av mytende sædgjess i 5 vatn sør for Bergebyvatnet. Flokkene var på 670 ind. (vatn 214 moh, se **figur 4**), 23 ind. (vatn 217 moh, 98 ind. (Vatn 210), 10 ind. (Vatn 209) og 99 ind. (Vatn 208) og 138 ind. (vatn 231 moh, se **figur 4**). I tillegg ble 3 flygedyktige ind. sett i ei lita tjønn sør for Vatn 218. Heller ikke i 2005 ble det sett noen familiegrupper, og ikke siden 2002 har det blitt observert familiegrupper i dette området (Øien & Aarvak 2005). Alle gjessene var fullvoksne (2K+ - i sitt andre kalenderår eller eldre). Flokkene i Vatna 210 og 209 samlet seg i vatn 208 sammen med fuglene som allerede lå i Vatn 208 på grunn av forstyrrelse fra observatøren. Til sammen ble denne flokken på 207 ind. I tillegg til sædgjessene ble det observert ei dverggås (2K) i flokken. I denne flokken ble det også observert ei halsringmerket sædgås med halsring nr. A07 (hvit skrift på svart bakgrunn). Også i den store flokken på 670 ind. var det en halsringmerket sædgås med svart halsring med hvit skrift, men pga. vatnets størrelse, og dårlige observasjonsforhold, ble avstanden for lang til at halsringen kunne avleses.

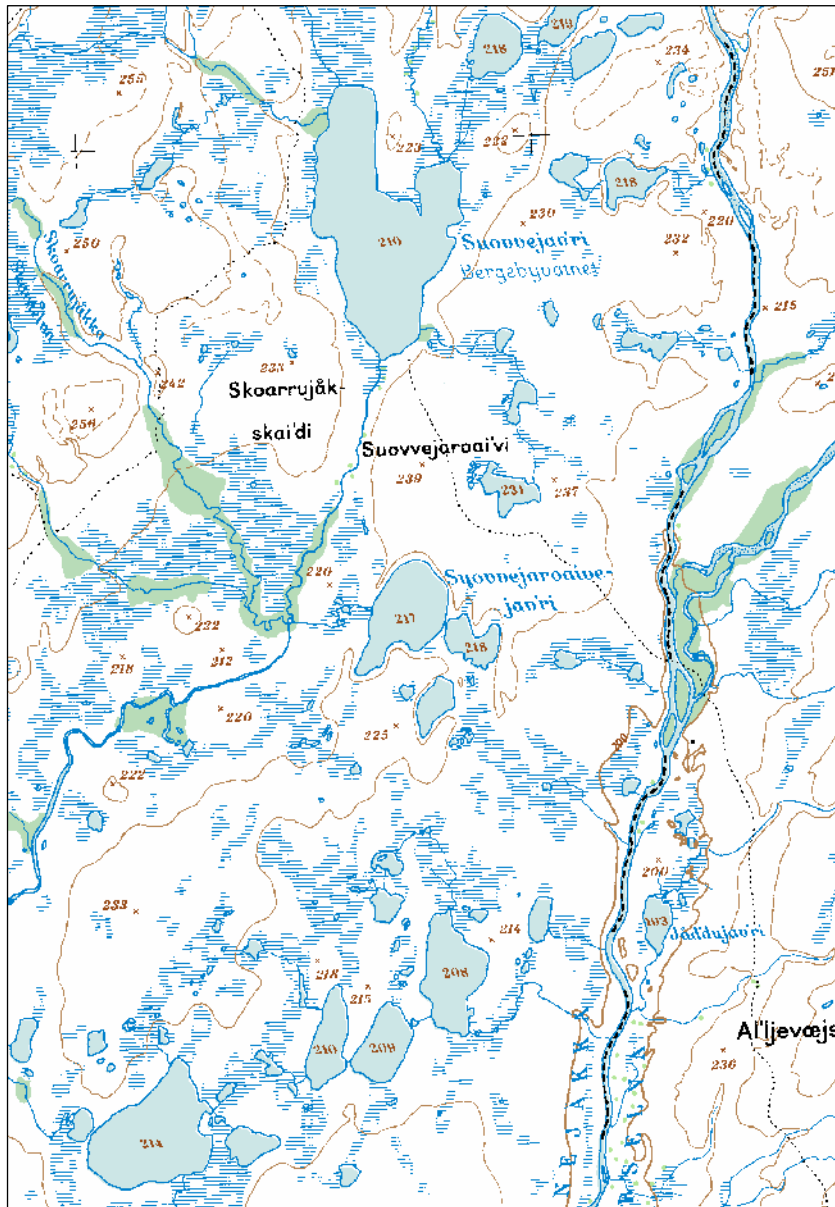

Figur 3. Myteområdet for sædgjess i Bergebydalen, Nesseby kommune. Den mørke linjen markerer det undersøkte området.

Tabell 3. Oversikt over antall mytende sædgjess observert i årene 2002–2005 i Bergebydalen på Varangerhalvøya, Finnmark.

År (dato)	Bergeby vatnet	Vatn 208	Vatn 214	Vatn 214	Vatn 217	Vatn 231	Vatn 210	Vatn 209	Vatn 208	Total
2002 (22–23.07)	Ca 100	Ca 50	0	0	150–200		120		254	724
2002 (28.07)					42		341			386
2004 (30.07)		143			67	138+3				351
2005 (30.07)			670	670	23+3		98	10	99	903

Totalt ble det funnet 903 mytende sædgjess i Bergebydalen i 2005. Dette er nesten tre ganger (257 %) så mye som i 2004, men kun 25 % mer enn i 2002.

Figur 4. Detaljkart over myteområdet for sædgjess i Bergebydalen i Nesseby kommune.

Flokk med mytende sædgjess i vatn 208 i Bergebydalen, Nesseby kommune. © Ingar J. Øien, 2005

Genetiske analyser

Under feltarbeidet i myteområdet i Varanger i juli 2002 ble det innsamlet mytefjær til bruk for genetiske analyser. Gjennom et samarbeid med Minna Ruokonen (Universitetet i Oulu) har NOFs sædgåsprosjekt bidratt med fjær og annet materiale for genetiske analyser på populasjonstilhørighet og underartsproblematikk hos denne arten. Alle de tre sædgjessene som ble halsmerket i 2003 ble det tatt blodprøver av. I samarbeidsprosjektet med Universitetet i Oulu på fylogeografi og genetisk differensiering mellom underarter og populasjoner hos sædgås og kortnebbgås er blodet fra de tre Valdak-fuglene nå analysert. Til vår store overraskelse viste det seg at de hadde en haplotype som tilhører *rossicus*-gruppen. Med andre ord kan det tyde på at majoriteten av sædgjessene som raster på Valdak er av underarten *rossicus*, men som har et mer intermedialt utseende en det man forbinder med en klassisk utseende tundrasædgås (*A.f.rossicus*) eller skogssædgås (*A.f.fabalis*). Også i 2005 ble det tatt blodprøver av de innfangede sædgjessene. Disse prøvene er foreløpig ikke analyserte.

I tillegg til overnevnte resultater arbeider NOFs sædgåsprosjekt fortløpende med innsamling av basisdata mht bestandsforhold, hekkelokaliteter og rasteplasser.

Referanser

- Aarvak, T. & Øien, I.J. 2004. Monitoring of staging Lesser White-fronted Geese at the Valdak Marshes, Norway, in the years 2001-2003. In: Aarvak, T. & Timonen, S. (eds.). Fennoscandian Lesser White-fronted Goose conservation project. Annual report 2001-2003. WWF Finland Report No 20 & Norwegian Ornithological Society, NOF Rapportserie Report no. 1-2004: 19-24.
- Aarvak, T. & Øien, I.J. 2003. Fangst og fargemerking av sædgås i Finnmark 2003. Notat til DN. 5 sider.
- Systad, G.H., Øien, I.J. & Nilsen, S.Ø. 2003. Zoologisk kartlegging innenfor utvalgte områder på Varangerhalvøya. Fylkesmannen i Finnmark, Miljøvernnavdelingen. Rapport nr. 11-2003.
- Øien, I.J. & Aarvak, T. 2005. Overvåking av sædgås i Norge i 2004. Notat til DN. 6 sider.
- Øien, I.J. & Aarvak, T. 2003. Pilotprosjekt på fangst og fargemerking av sædgås i Norge 2002. Rapport til Fylkesmannens Miljøvernnavd. i Finnmark. 3s.

BILDEGALLERI

Oversiktsbilde over Bergebydalen som er et svært viktig område for mytende sædgjess i Norge. © Ingar J. Øien

Rastende sædgjess våren 2005 på Valdakmyra, Porsanger kommune. © Ingar J. Øien

Sædgås A07. Fanget og halsmerket 14. mai 2005 og observert i myteflokk i Bergebydalen 31. juli 2005. © Ingar J. Øien

Sædgås A08. Fanget og halsmerket 14. mai 2005. © Ingar J. Øien

Sædgås A10. Fanget og halsmerket 14. mai 2005. © Ingar J. Øien

Sædgås A11. Fanget og halsmerket 14. mai 2005. © Ingar J. Øien